

Posudok na habilitačnú prácu

Habilitant: PhDr. Branislav Malík, CSc.

Habilitačná práca: Mediomorfóza sveta. Filozofické, antropologické, sociálne a politické aspekty súčasných médií. Bratislava : Iris, 2008. 1. vyd., 157 s. ISBN 978-80-89256-25-9

Oponent: prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc.

Fakt, že žijeme vo svete médií, je už v 21. storočí triviálnou pravdou. Desiatky rokov sa povahou a mocou médií zaoberajú myslitelia ako M. McLuhan, G. Debord, N. Carroll, V. Flusser, P. Virilio, U. Eco, u nás P. Karvaš, I. Stadtrucker, N. Hradiská a ďalší. Viacerí z nich boli teoretikmi médií či žurnalistiky, niektorí boli sociológmi, psychológmi, estetikmi, kultúrnymi antropológmi, politológmi, divadelnými vedcami. Zrejme žiadna súčasná vedná disciplína sa nevyhla úvahám o médiách, taký závažný je ich vplyv na západnú spoločnosť (a dnes už na celý svet) v poslednom storočí.

Menej sa problematike médií venovali filozofi. Akoby filozofia nemala nástroje na analýzu médií, filozofické pokusy o interpretáciu povahy médií boli skôr ojedinelé (ako napr. u V. Flussera, ktorý kombinoval žurnalistický a filozofický pohľad). To neznamená, že by filozofia médií (- pracovný názov na označenie filozofickej interpretácie médií) nič neprinesla do poznania fungovania súčasných médií.

B. Malík vo svojej práci nadväzuje na veľkú šírku rôznych teórií médií. Svoje filozofické reflexie buduje na žurnalistickej teórii médií (čiastočne V. Flusser a čiastočne M. McLuhan), na sociologickej (G. Debord), na estetickej teórii médií (J. Lotman, R. Barthes). Základným teoretickým materiálom, z ktorého B. Malík buduje svoju teóriu médií, sú však filozofické texty – M. Heidegger, H. Arendtová, F. Nietzsche a ďalší. Niektorí z nich sa médiami ani priamo nezaoberali, napriek tomu je možné ich poznatky využiť pre analýzu súčasného, médiami poznačeného sveta.

B. Malík vo svojej knižke predpokladá, že súčasný svet je neodvratne poznačený prítomnosťou médií – je dokonca formovaný médiami, odkiaľ pramení novotvar v názve knižky, „mediomorfóza“. Možno s autorom len súhlasiť, že médiá sa dnes už akoby osamostatnili od ľudskej cieľavedomej činnosti, akoby fungovali bez ľudskej snahy, bez ľudského zásahu, autonómne.

Situácia, ktorú autor v knižke opisuje, pripomína prekvapenie ľudí z fungovania strojov v prvej priemyselnej revolúcii. Aj tie akoby fungovali nezávisle od ľudskej vôle, aj tie ovládali a dokonca programovali čas jednotlivca i celých sociálnych skupín a regiónov.

Rozvoj strojovej veľkovýroby v 18.-19. st. dokonca ovplyvnil podobu školy a pedagogickej činnosti tak, ako médiá ovplyvnili podoby výchovy v súčasnosti, ako presne zdôvodňuje B. Malík). Akoby sa situácia opakovala, len na vyššej úrovni. Dokonca aj tam aj tu ide o nástroje („stroje“, „médiá“), ktoré človek vkladá medzi seba a svet.

Túto analógiu B. Malík nepoužíva, využil som ju len v mojom posudku na to, aby som poukázal na originálny prínos autora knihy. B. Malík totiž prezentuje dostatok argumentov, ktoré ho oprávňujú tvrdiť, že dnes žijeme v inej situácii. – Už nemáme proti sebe nepriateľské stroje, ktoré sa nám odcudzili a ovládajú nás, či riadia náš život zvonku. V podobe médií máme okolo seba všadeprítomné obrazy nás samých, a tieto obrazy si osvojujeme ako dôveryhodné, ako modely nášho správania. Oproti strojom v prvej priemyselnej revolúcii, ktoré zostali voči človeku vonkajškové, a ich tvorcovia sa nesnažili presvedčiť obyvateľstvo, že stroje sú im priateľské – médiá sme si osvojili ako náš vlastný svet, pričom mediálni tvorcovia nás (= divákov) neustále presvedčajú, že médiá sú našimi priateľmi. Médiá nás už ovládajú zvnútra, z našej psychiky.

Toto je zásadný zlom – naše výtvary (= mediálne obrazy sveta) sa osamostatnili a už nepreberajú iniciatívu iba nad našimi životmi, ako to robili stroje. Preberajú iniciatívu nad našim myslením a cítením (ako zdôvodňuje B. Malík).

V tejto základnej logike sa pohybuje knižka B. Malíka. V jednotlivých častiach svojej práce potom opisuje a interpretuje hlavne dôsledky takého stavu sveta – dôsledky pre poznanie sveta, pre tvorbu hodnôt a noriem v spoločnosti, pre správanie ľudí, pre medziľudské vzťahy a pod. Autor knihy sa na prvý pohľad pohybuje v opisoch fungovania médií, pri tom však systematicky tematizuje zásadné filozofické témy, ako identita, hra, moc, obraz, zmysel života, štruktúra spoločnosti. V jeho analýzach sa ukazuje, že médiá nestačí reflektovať len žurnalisticky, či sociologicky alebo psychologicky, ale že je nevyhnutné podrobiť ich filozofickej analýze. Len tak môžeme vnímať celú šírku dôsledkov pôsobenia médií. Filozofický pohľad, ktorý sa opiera o zásadné filozofické texty, je nevyhnutný na to, aby sme získali komplexný pohľad na fungovanie médií v súčasnom svete.

Tento prístup považujem za základný prínos knihy B. Malíka. Ukázal totiž, že bežné analýzy médií (hlavne zo žurnalistického, sociologického a psychologického hľadiska) nie sú dostatočné. Ukázal, že potrebujeme komplexný filozofický uzáver a zhodnotenie týchto čiastkových pohľadov, aby sme médiám porozumeli, a hlavne, aby sme porozumeli tomu, čo s nami médiá skutočne robia.

B. Malík prezentuje viacero dôsledkov médií – správame sa, akoby nás neustále snímala kamera; obrazy fungujú samostatne; príbehy strácajú zmysel a stávajú sa z nich len

príhody; sledujeme historiky a nie dramatické krivky ľudského života; rozpadá sa historické vedomie; rozpadá sa lineárny kód myslenia v prospech obrazového (štrukturálneho, hypertextového kódu); rozpadá sa podstata a prejav vecí, lebo všetko, čo je „za scénou“ sa dostalo do popredia, „na scénu“; mení sa úloha učiteľa a pod.

B. Malík postupuje systematicky. Od zrejmých prejavov nadvlády médií – obrazy sa osamostatnili – až po takmer dystopickú víziu „smrti človeka“. Na tomto mieste treba zdôrazniť, že niektoré procesy, ktoré sa pod vplyvom médií odohrávajú v súčasnom svete (a hlavne v západnom svete), sú také nové a také komplikované, že je ťažké ich opisovať presnými pojmami z existujúcich vied. Preto B. Malík na niektorých miestach využíva metaforickú terminológiu (ako napr. „smrť človeka“), pričom sa však snaží prechádzať z estetickéj plurality do pojmovej jednoznačnosti tam, kde je to možné.

Napriek snahe pochopiť a interpretovať premeny spoločnosti pod vplyvom médií nie je možné nachádzať definitívne platné odpovede. Odpovede vyvolávajú ďalšie otázky, resp. provokujú ďalšie možné interpretácie.

Tak je napr. možné diskutovať o strate dramatických príbehov v súčasnom svete a prechode k seriálovým príhodám, ktoré postrádajú dramatickú krivku a vlastne nemajú vyvrcholenie, lebo v ďalších dieloch pokračujú v rovnakom epickom štýle. Pri pohľade na médiá sa zdá, že médiá rezignovali na dramatickosť a ponúkajú už len „ošúchanú“ epickosť každodenného života, pretože keď je všetko dramatické, dramatickosť sa stráca. Keď žiadne vyvrcholenie nie je skutočným uzavretím príbehu, ale len prechodom k pokračovaniu toho istého príbehu, tak príbehy sa nezačínajú ani nekončia – médiá nás takto presviedčajú, že príbehy neexistujú, existuje len neustály kolobeh každodenných situácií. Vzniká otázka – nedostávajú sa takto médiá ešte bližšie k našej každodennej realite, ktorá málokedy obsahuje skutočnú dramatickú krivku a veľké uzavretie príbehu, ale väčšinou len v bezfarebnej verzii ponúkne nové ráno s pokračovaním bez veľkej drámy? Nedostali sa náhodou dnes médiá tam, kde bola Brechtova Matka Guráž, ktorá prechádzala cez všetky osobné a spoločenské tragédie k ďalšiemu ránu a ďalšiemu pokračovaniu, lebo musela ďalej žiť a tlačiť (či ťahať) svoju káru pomedzi bojujúce vojská? – Koniec príbehov tak možno nie je popretím reality, ale práve pritakaním všednej, každodennej realite. Je skôr možno popretím dramatickej hĺbky, ktorú v každodennej realite nevidíme, len cítime. Alebo: Čo ak sa hĺbka prejavuje len v tom nekonečnom predlžovaní všedného, šedivého príbehu?

Podobne je možné diskutovať, či sa fungovanie médií a naše správanie pod ich vplyvom zakladá len (alebo hlavne) na filmovom spracovaní ľudských príbehov. B. Malík v knižke uvažuje hlavne o filme a filmovom spôsobe myslenia (pričom, pochopiteľne,

explicitne hovorí o televízii ako o najsilnejšom súčasnom médiu). Jeho analýzy filmového spôsobu myslenia sú precízne a preukazujú hlbokú znalosť fungovania filmu.

Filmová logika myslenia je skutočne prítomná všade v médiách. Filmová logika však predsa len predpokladá aktívny výber, strih, záber a uhol záberu, veľkosť záberu, prácu s farbou, v poslednom desaťročí už aj počítačovú manipuláciu záberu – to sú všetko techniky, ktoré médiá naozaj využívajú na svoje pôsobenie a my (diváci, používatelia médií) už hľadáme na svet podobnou optikou.

Vzniká však ďalšia otázka: Čo s našim vnímaním sveta a s našim správaním robia všadeprítomné priemyselné kamery, ktoré nepracujú so strihom, s farbou, s výberom? Sú to mŕtve oči, ktoré len mechanicky sledujú okolie, pričom my si uvedomujeme, že sledujú len mechanicky. Môžeme sa pred nimi skryť (zatiaľ), aj keď sú akoby všadeprítomné. Nezapôsobí fakt, že sme takto neustále sledovaní, na naše správanie inak? Nebude výsledkom niečo iné, ako podvedomá snaha usporiadať si svoje životy podľa mediálnych obrazov? Ak film a televízia v nás vyvolávajú správanie, akoby sme stáli pred kamerou (= snaha štylizovať sa), čo v nás vyvolajú skutočné kamery, ktorá nás všade sledujú, ale robia to mechanicky? Čo s nami urobia skenery na letiskách (- zatiaľ), ktoré nás pre očami bezpečnostnej služby vyzlečú? Budeme sa tiež štylizovať? Alebo sa budeme schovávať? Budeme sa správať morálnejšie? Alebo získame exhibicionistické tendencie?

Knižka B. Malíka je filozofickou reflexiou premien sveta v prítomnosti a pod vplyvom médií. Ponúka širokospektrálny obraz, ponúka seriózne založenú filozofickú reflexiu a ako každé seriózne poznanie, vyvoláva ďalšie otázky.

Preto odporúčam na základe úspešnej obhajoby tejto knižky udeliť PhDr. Branislavovi Malíkovi, CSc. vedecko-pedagogický titul docent v odbore Filozofia.

2. 2. 2014

Prof. PhDr. Erich Mistrík, CSc.